

Romano džaniben

časopis romistických studií | 19. ročník | **1/2012**

Lovárové v době první republiky – na příkladu okresu Místek

Abstrakt

The article presents a micro-study on the life of a Lovari community on the territory of the Místek administrative region (North Moravia) in the period 1918–1938. The Lovara can be seen as the dominant representatives of the Vlax Roma in the Czech Republic and Slovakia. Based on the sources from the town and regional administrative level and with an important emphasis on the reports of the local police commanders from the Místek region, the text aims at picturing the life of an itinerant community of about 100 members whose main source of income was based on horse trade.

Klíčová slova

Roma, Gypsies, Vlax Roma, Lovara, itinerant Roma, the First Czechoslovak Republic (1918–1938), Lař no. 117/1927 on the vagrant gypsies, Místek region

¹ PhDr. Rostislav Černý pracuje na filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě jako neakademický pracovník. E-mail: rostislav.cerny@osu.cz

Úvod

Lovárové představují dominantní zástupce tzv. olašských Romů v České republice a na Slovensku. Jejich dominance je tak velká, že termín olaští Romové/Olaši u nás označuje častokrát pouze Lováry. Ti získali své pojmenování z předmětu své tradiční obživy, koňského handlířství, kdy v maďarštině slovo *ló* znamená kuň (v některých evropských zemích díky vyššímu statutu Lovárů bylo dedukováno, že jejich název pochází z romského slova *love*, peníze). Na tomto místě je též nutno poznamenat, že sami Lovárové v českých zemích a na Slovensku pravděpodobně toto profesionum nepoužívali a ani nepoužívají. Další, podstatně méně zastoupenou skupinou olašských Romů u nás jsou Kalderaši, původní obživou kotláři, kteří jinak jsou v celosvětovém měřítku snad nejpodrobněji popsanou romskou skupinou vůbec (Hübschmannová, 2003; Elšík, 2003: 47; Tcherenkov, Laederich, 2004: 311, 337, 412).

Olaští Romové, jak jsou nejčastěji v češtině nazýváni, získali svůj přívlastek z maďarského *oláb*. V zahraniční (ale i v některé české a slovenské) literatuře se setkáváme spíše s termínem *Vlax* [vlach] (vlaští) Romové. Všechny tyto přívlastky pocházejí z názvu rumunského knížectví Valašska (rumunsky *Valahia*). Příchod olašských/vlašských Romů do střední Evropy a dalších zemí je často dáván do souvislosti se zrušením tuhého nevolnictví, resp. otroctví, v druhé polovině 19. století ve Valašsku a Moldávii. Zvláště u Lovárů musíme tento pohled poupravit a hledat jejich příchod pravděpodobně již dříve, a to z další z historických zemí tvořících současné Rumunsko, tehdy z uherského Sedmihradska (Transylvánie). O tomto svědčí i více výpůjček z maďarštiny v dialektu Lovárů např. ve srovnání s dialektem Kalderašů (Horváthová, 2002: 63–65; Elšík, 2003: 47; Fraser, 1998: 196–197; Lakatošová, Wagner, 2004: 102–103; Pobožniak, 1972: 12, 16, 33–34; Tcherenkov, Laederich, 2004: 394, 397, 412–414).

Lováry, stejně jako olašské/vlašské Romy obecně, řadíme mezi typické představitele kočovníků (nomádů). Od usedlých Romů je neodlišuje pouze skutečnost, že nejsou usazeni a kočují. Rozdíl je hlubší a týká se specifického způsobu života, mentality, sociokulturního uspořádání komunity a svébytného vztahu k majoritnímu obyvatelstvu i k ostatním romským, především usedlým skupinám (blíže viz např. Pavelčíková, 2004: 15).

Nyní již zaměříme svou pozornost na území Slezska a severovýchodní Moravy, konkrétně do politického okresu Místek, v letech existence první republiky. Zde žijící romská populace nebyla početná, ale byla velice pestrá: žili či pobývali zde čeští Romové a Sintové, slovenští Romové z blízkého severozápadního území Slovenska nebo hudebníci především ze středního Slovenska a od nich všech dost odlišní Romové olaští. Menší část kočovníků, patřící k olašským/vlašským Romům, představovali kotláři, Kalderaši, včetně tehdy nejpopulárnějšího z nich,

„cikánského krále“ Michała Kwieka. Také se zde objevili kočovní Romové z Balkánu, jejichž obživou byly estrády s medvědy a opicemi. Nejvýraznější část kočovných olšských/vlašských Romů však představovali právě koňští handlíři – Lovárové (Černý, 2009a, 2009b, 2010).

Při zkoumání romské populace je důležité věnovat pozornost dnes již zcela obecně známé a přijímané skutečnosti, že tato populace je vnitřně velmi strukturovaná. Olaští/vlaští Romové, resp. Lovárové, představují specifickou romskou skupinu, a proto je jim potřeba věnovat jak při výzkumu, tak při následných formulacích samostatnou pozornost (Pavelčíková, 1997: 138). Tuto (sub)etnickou rozrůzněnost romské populace však většina historických dokumentů nereflkuje, a jejich interpretace (ve vztahu k jednotlivým konkrétním romským skupinám) je tak velmi složitá. I vznik předkládaného textu je příkladem tohoto svízele. Původní dokumenty z proveniencí okresního úřadu a městské rady v Místku, stejně jako zprávy velitelů četnických stanic, popisují všechny Romy v drtivě většině bez rozlišení jako „cikány“, někdy s přívlastkem „potulní“ (viz dále text k pozn. č. 12), či jako „cikánské tlupy“ (viz dále pozn. č. 16). Vlastní termín olaští, resp. vlaští (Romové) nebo Lovárové, se v pramenech neobjevuje. Přesto pozorným čtením původních dokumentů, sledováním záznamů, které vznikaly nad rámec přímého účelu jejich vzniku², a komparací s předchozími výzkumy (především analýzy jednotlivých „výkazů potulných tlup“, Černý, 2010) lze i při studiu dostupných pramenů rozlišovat jednotlivé skupiny, v našem případě Lováry, kteří měli objektivně jiné charakteristiky. Vhodným vodítkem, i když ne vždy neproblematickým, je rozlišení jednotlivých skupin podle příjmení a místa narození jednotlivých osob. Lze předpokládat, že Lováry lze hledat pod označením „cikánské tlupy“ či „cikáni ze Slovenska“, které se v dobových pramenech vyskytuje zřejmě proto, že místem narození a domovskou obcí střední a starší generace těchto Romů byly právě slovenské obce.³

Informace z městského úřadu (tábořiště, „zapovězené území“)

Město Místek, které bychom mohli nadneseně označit za lovárskou metropoli v oblasti severovýchodní Moravy a těšínského Slezska, řešilo v průběhu dvacá-

2 Např. velitelé četnických stanic měli oficiálně „jen“ zaznamenávat průchod „cikánských tlup“ územím své četnické stanice, jejich nelegální činnost a zásahy proti ní. Často tak jsou dochované zprávy strohé a anonymní a obsahují jen pouhý číselný výčet. Přesto někteří velitelé zaznamenali i další detaily svých pozorování, a tak se dovídáme ku příkladu o rozdílu mezi „domácími“ Romy a romskými kočovníky, a to ve způsobu cestování, v používání dopravních prostředků apod. (viz dále).

3 Od vlastních tzv. slovenských, tedy tradičně usedlých Romů, kteří v tomto regionu pocházeli především z blízkého severozápadního území Slovenska, je lze odlišit mj. na základě výskytu (slovenští Romové se pohybovali především na území četnických stanic v bezprostřední blízkosti Slovenska) či způsobu cestování (slovenští Romové cestovali často jen pěšky a v daleko menších skupinkách).

tých i třicátých let 20. století opakovaně problém s vhodným místem, kam romské kočovníky při pobytu v městě umístit, resp. jaká učinit opatření, aby ve městě nepobývali vůbec. Místek byl pro Lováry atraktivní především proto, že se zde konaly pravidelné výroční a dobytčí trhy. Protože hlavním živobytím Lovárů v době první republiky byl ještě stále obchod s koňmi, nacházeli na těchto trzích hlavní příležitost k obživě (a pravděpodobně jim trhy umožňovaly navzájem se v pravidelných termínech setkávat a určovat si další strategie pro svou komunitu). Lovárové tedy často pobývali v městě a – jak se dočteme dále – lovárské rodiny tu žily dohromady v určitém relativně početném příbuzenském společenství. Na tuto jejich přítomnost, která s sebou přinášela také negativní reakce majoritního obyvatelstva, musela městská rada opakovaně reagovat.

Na samý závěr roku 1933 se zastupitelstvo města usneslo, že prostřednictvím městské rady požádá Zemský úřad v Brně, aby vyhlásil katastr města za území, kam mají „potulní cikáni“ vstup zakázán.⁴ Radní argumentovali tím, že ve dnech, kdy se zde koná trh, se asi sto kočovníků usadí na tábořišti u řeky Olešné pod Štandlem⁵ v bezprostřední blízkosti města a obyvatelé bydlící u tábořiště čelí problémům s krádežemi, žebráním a výtržnostmi. Zemský úřad si dával s odpovědí na čas, ale město muselo otázku tábořiště řešit intenzivně dále.

V září 1934 městská rada uhradila majiteli pozemku u řeky Olešné náhradu za používání pozemku „k umístění potulných cikánů“ za rok 1933 a první pololetí roku 1934 ve výši 90 Kčs. Jelikož majitel pozemek v polovině roku prodal, městský úřad požádal nové vlastníky, zda město může parcelu pro daný účel dále používat. Majitelé souhlasili, a tak pozemek u mostu přes řeku Olešnou při státní silnici k Příboru sloužil jako tábořiště dál. Po dvou letech se však dohoda mezi majiteli a městem zkomplikovala, protože vlastníci nechali pozemek zorat s úmyslem jej prodat. Problém, že by město nemělo místo k táboření, řešil v prosinci 1936 i místecký policejní úřad.⁶ Na jaře roku 1937 se město dohodlo s majiteli, že by pozemek užívaný k táboření za pět tisíc korun zakoupilo. Sporná otázka s místem k táboření však byla zažehnána jen na chvíli: ministerstvo vnitra totiž vydalo zákaz zřizování tábořišť u státních silnic, protože táboření „potulných cikánů“ u frekventovaných komunikací „působí nepříznivým dojmem na cizince cestující v Československé republice automobily“. Tento zákaz vedl na podzim roku 1937 městskou radu k tomu, že nakonec pozemek nezakoupila, úředně zrušila táborové místo u Olešné a na místě samém nechala vztyčit záka-

4 Ustanovení § 10 zákona č. 117/1927 Sbn. „o potulných cikánech“ umožňovalo, aby politické úřady II. stolice (v našem případě Zemský úřad v Brně) určily území a obce, kam mají „potulní cikáni“ vstup zakázán (*Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*, 1927: 949–951).

5 Štandl – zalesněný vrch, sídlo bývalého hrádku.

6 Z policejního reportu se dozvídáme, že před tábořištěm u řeky Olešné sloužil jako obecní tábořiště pozemek u městských jatek, což bylo podle policie z bezpečnostních důvodů zakázáno.

zovou tabuli. Jako jiné – prozatímní – místo k táboření našli radní obecní pozemek při okresní silnici směrem na Palkovice blízko městského lesa.⁷

Informace z okresního úřadu (kočovnické listy)

O tom, že Místek byl oblíbeným městem Lovárů, svědčí i skutečnost, že u tamějšího okresního úřadu romští kočovníci často vyřizovali potřebné doklady. Zákon č. 117/1927 Sbn. „o potulných cikánech“ přikazoval v ustanovení § 5, že „potulní cikáni“ smějí kočovat pouze s povolením politického úřadu I. stolice (např. Okresního úřadu v Místku). Toto povolení se nazývalo kočovnický list. Ten měl podobu knížky, vydával se na jméno „hlavy rodiny“ a zapisovaly se do něj všechny osoby, které společně cestují, dále vozidla a zvířata, která se ke kočování používají, popř. další informace. Platnost listu byla nanejvýš jeden rok. Z žádostí o vydání, resp. prodloužení platnosti kočovnických listů, podaných na místeckém okresním úřadě se dozvídáme nejen o příbuzenských vazbách, ale také o územních přesunech těchto lovárských rodin.

V květnu 1931 žádá Štefan Stojka o prodloužení kočovnického listu vydaného roku 1929 a prodlouženého o rok později okresním úřadem v Žilině. V listě byla zapsána ještě jeho družka Karolína Stojková s osmiletou dcerkou. Úřad souhlasil a roční platnost listu prodloužil. O měsíc později žádal Josef Horváth, u kterého byla evidována i jeho přezdívka „Lolo“, aby do jeho kočovnického listu, vydaného t. r. v březnu okresním úřadem v Trnavě, byla připsána Marie Lakatošová. Místecký okresní úřad ženu do listu dopsal a obratem o tom poslal zprávu do Trnavy.

V dubnu 1932 se dostavil na okresní úřad Juraj Cicko s žádostí o prodloužení platnosti kočovnického listu vydaného v Piešťanech roku 1929 a předchozího roku tímto úřadem také prodlouženého. Místecký okresní úřad list prodloužil a slovenský úřad o tom informoval. V březnu 1933 požaduje znovu obnovit platnost kočovnického listu, vydaného roku 1929 v Žilině, Štefan Bihari, a to pro sebe a pro svou družku Marii Kováčovou. Platnost listu mu sice prodloužil v roce 1931 opavský okresní úřad, ale na další rok nebyla platnost realizována, protože až nyní byl Bihari propuštěn z činné vojenské služby.

V tomtéž měsíci roku 1933 se dostavila na úřad Anna Lakatošová s žádostí o vydání duplikátu listu pro sebe, Zagu Stojkovou a Fila Stojku. Původní list, vydaný roku 1930 v Žilině, byl tak poškozen, že jej nebylo možné dále používat. O rok později dostal místecký úřad, nyní evidovaný jako vydavatel listu, informaci ze Šumperka, že Anně Lakatošové tamní okresní úřad prodloužil platnost o další rok. Kočovnický list jí však dlouho nevydržel, neboť v květnu 1934 infor-

⁷ Státní okresní archiv (SOKA) Frýdek-Místek, fond Archiv města (AM) Místek, k. č. 93, i. č. 415.

movalo šumperské policejní komisařství, že Anna na katastru obce Frankštát (Nový Malín) list ztratila. Do vyřízení dalšího duplikátu nechtěně Anna „čekala“ na četnické stanici v Ústí nad Orlicí.

Poslední zaznamenanou žádost máme z dubna 1933, kdy se dostavil na úřad Anton Bihari s žádostí o prodloužení platnosti kočovnického listu. Dokument vydal okresní úřad v Žilině v roce 1930 a o dva roky později jej prolongoval úřad v Hradci Králové.⁸

Z výše uvedeného vydávání kočovnických listů místeckým okresním úřadem lze usuzovat, že na konci dvacátých let 20. století Lovárové žádali o vydávání listů na západním Slovensku, kdežto od počátku let třicátých zřejmě častěji a dlouhodoběji pobývali ve Slezsku a na severovýchodní Moravě.

Každoroční zprávy četnických stanic

Bohatým informačním materiálem nejen o Lovárech, ale i o ostatních romských skupinách, jsou každoroční zprávy, které zasílal místecký okresní úřad Zemskému úřadu v Brně.⁹ Aby okresní úřad mohl zprávu vytvořit, podklady mu zasílali jednotliví velitelé četnických stanic v okrese, a tak máme k dispozici různá hlášení z nejnižšího správního stupně.¹⁰

Informace z prvních let nové republiky (1918–1920) jsou velmi sporé. Zprávy dokumentují pohyb kočovníků z Haliče a z Uher (Slovenska), který byl v této době dle těchto dokumentů minimální. I když romské nomády nikterak nepřibližují, můžeme v Romech, kteří byli místním četnictvem vykazováni zpět do Uher (na Slovensko), pravděpodobně nalézt právě lovárské rodiny.

Od zpráv za rok 1921 začínají být informace podrobnější. Dozvídáme se, že okres navštěvovali Romové z blízkého severozápadního Slovenska (Turzovka, Vysoké nad Kysucou, Makov) a čeští Romové nabízející svá „potulná řemesla“. Ovšem také se objevují informace o obchodnících s koňmi,¹¹ kteří se usadí dva až tři týdny před konáním trhu v jeho blízkosti. Mnozí velitelé četnických stanic se domnívali, že různými cestovními legitimacemi a licencemi tyto Romové jen kryjí své tuláctví, které bylo hodnoceno jako společensky negativní jev, jenž bylo

8 SOkA Frýdek-Místek, fond Okresní úřad (OÚ) Místek, k. č. 723, i. č. 824.

9 O důvodu vzniku těchto zpráv viz Nečas, 2005: 57.

10 Jak již bylo zmíněno, problematičností těchto četnických zpráv je však skutečnost, že zpravidla nerozlišovaly mezi jednotlivými romskými skupinami, často byly nekonkrétní a mnohdy byly psány podle určité, každoročně se opakující šablony. Přesto pozorným čtením a komparací lze z těchto zpráv získat nenahraditelné informace.

11 S největší pravděpodobností Lovárové (i když i mezi českými Romy a Sinty nalézáme taktéž koňské handlíře).

Zemské četnické velitelství v Brně.

Čís. jedn. 4 / 1932.

C i k á n i - výroční zpráva.

Oddělení Nový Jičín.

Stanice Paskov č. 17.

O k r e s n í m u ú ř a d u

v

v P a s k o v ě dne 2. ledna 1932.

M í s t k u .

Podle příkazu ze dne 12. října 1921, čís. 5707 a ze dne 4.
července 1924 čís. 4302.

Oznamuji, že v roce 1931 protáhlo zdejší obvodem vícero cikánských tlup a to ponejvíce za účelem návštěvy koňských trhů v Místku, Frýdku a v Čes. Těšíně.

Zastižené tlupy byly vždy podrobeny revisi, cikáni sepsáni a předepsané výkazy zaslány pátrací stanici u okresního četnického velitelství v Mor. Ostravě za účelem evidence tahu cikánských tlup.

V roce 1931 nebyli ve zdejší obvodě žádní cikáni zatčeni ani pro nějaký trestní čin oznámeni.

Rovněž nebyly žádné závady co se týče cikánských legitimací zjištěny a byli všichni cikáni zde přistiženi a revidováni předepsanými cikánskými legitimacemi opatřeni, které jsou u některých tlup značně opotřebované.

Počet revidovaných a zdejší obvodem projíždějících cikánských tlup byl v tomto roce větší let minulých a byly to zejména četné tlupy cikánské ze Slovenska které v době letní shora naznačené koňské trhy navštívily a na ně nebo z nich zdejší obvodem projížděly.

Velitel stanice :

M. Stránský

Roční pravidelné hlášení velitele četnické stanice v Paskově za rok 1931.
Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Místek, k. č. 997, i. č. 876.

Zemské četnické velitelství v Brně.

Čís. jedn. 2 /1934.

C i k á n i - výroční zpráva.

Oddělení Nový Jičín.

Stanice Paskov č.17.

O k r e s n í m u ú ř a d u

v

v P a s k o v ě dne 3.ledna 1934.

M í s t k u .

Podle příkazu čis.5707 ze dne 12/10 1921 a čis. 4302 ze dne
4/7 1924.

Oznamuji, že v roce 1933 protáhlo zdejším obvodem vícero cikán-
ských tlup a to ponejvíce za účelem návštěvy koňských trhů v Místku,
Frýdku a Čes. Těšíně.

Zastižené tlupy byly podrobeny revisi, cikáni sepsáni a výkazy
záslány četnické pátrací stanici v Mor.Ostravě za účelem evidence taku
cikánů.

V roce 1933 byl pro zločin vydírání zatčen jeden cikán. Oznámení
na cikány nebyly učiněny žádné.

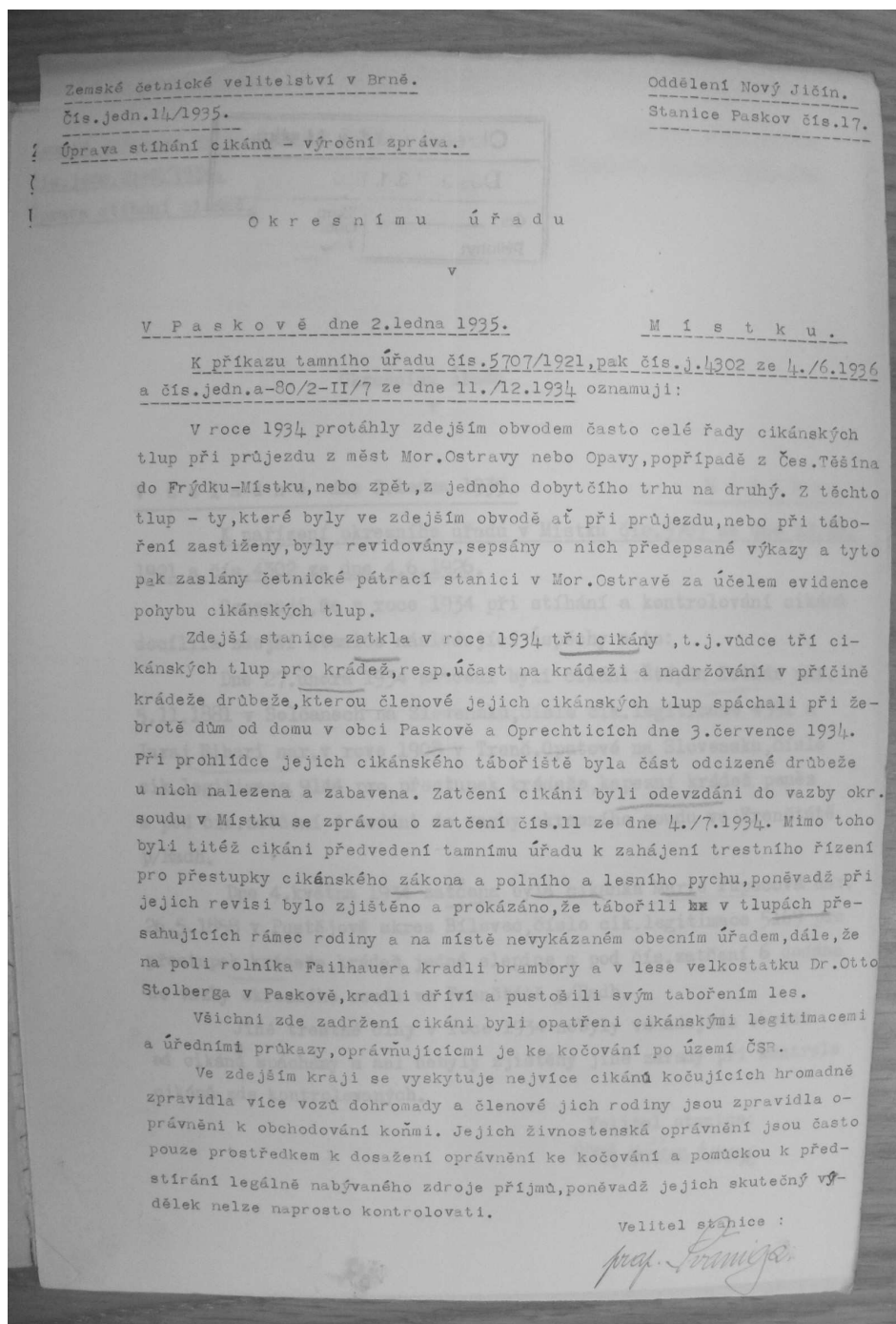
Přistižení a revidování cikání byli opatření cikánskými legiti-
macemi, které jsou u většiny tlup již značně opotřebené a to zejména
u tlup zdržujících se jinak na Slovensku, které jezdí na otevřených
lehkých bryčkách, případně bryčkách krytých plachtami. Počet těchto
tlup ze Slovenska jeví se každého roku větší. V tomto roce jezdily
tyto tlupy o 6 až 12 vozích.

Ostatní cikánské tlupy jsou menší, mají vozy kryté a jsou to ci-
káni kteří zdejším obvodem čas od času projíždějí.

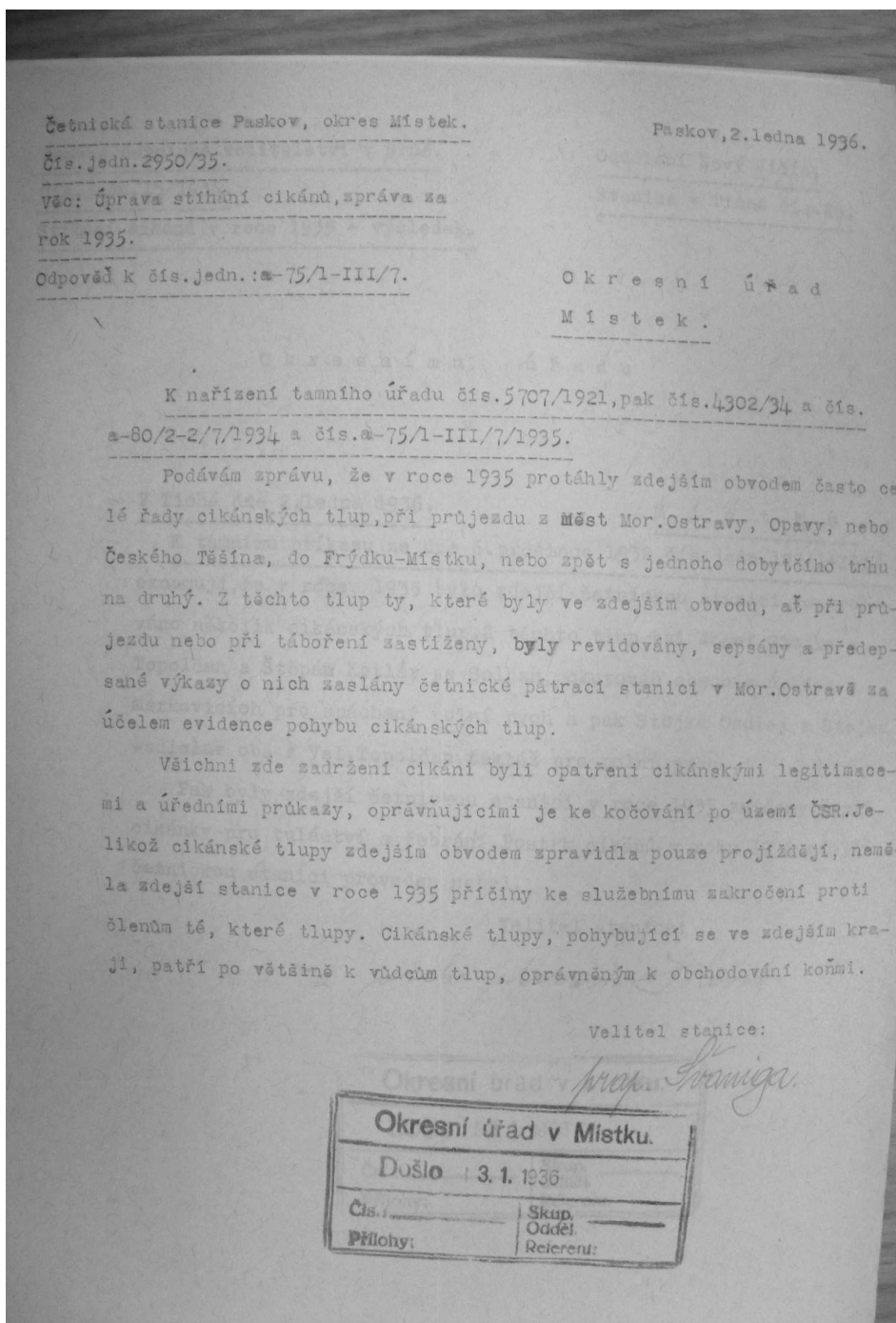
Velitel stanice :

Karel Bartoň

Roční pravidelné hlášení velitele četnické stanice v Paskově za rok 1933.
Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Místek, k. č. 997, i. č. 876.

Roční pravidelné hlášení velitele četnické stanice v Paskově za rok 1934.
Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Místek, k. č. 997, i. č. 876.

Roční pravidelné hlášení velitele četnické stanice v Paskově za rok 1935.
Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Místek, k. č. 997, i. č. 876.

nutno potlačovat.¹² Četníci se také domnívali, že tito Romové, aby oklamali místní obyvatele, si legálně koupili jen nějaké jídlo a svým koním část potravy, ale v noci pak pořádali zlodějské výpravy do okolí. Zprávy za rok 1922 víceméně potvrzují stav za loňský rok, včetně výše uvedeného krytí tuláctví a předstírání řádných živností. Od velitele četnické stanice z Brušperka se dochovala zajímavá úvaha, že „potulné cikánské tlupy“ jen obcházejí jednotlivé koňské trhy, kde zakoupí, avšak ne v dostatečném množství, jídlo pro sebe a potravu pro své koně. Zbytek obživy pak ukradnou, anebo získají od pověřivých lidí vykládáním karet a podobnými „magickými“ způsoby.¹³

Relace za léta 1923–1925 přinášejí svědectví, že z hlediska místeckého okresu došlo k útlumu objevujících se kočujících či potulných romských rodin. Mírně zvýšený výskyt těchto rodin nastává pouze v souvislosti s konáním výročních a dobytčích trhů v Místku nebo v sousedním, tehdy samostatném, městě Frýdku. Četnické zprávy za rok 1926 dokumentují ještě menší celkovou frekvenci pohybu romských rodin, přesto za tento rok získáváme poprvé konkrétnější informace o lovárských rodinách. Brušperský velitel četnické stanice opět píše analytější zprávu než většina ostatních jeho kolegů z místeckého okresu: oznamuje, že všechny romské rodiny, které se objevily na území jeho četnické stanice, měly nějaká živnostenská oprávnění; dále opakuje své podezření z minulých let, že uvedená oprávnění jsou jen krytím pro nelegální činnost, a závěrem přináší zajímavý postřeh, že romské rodiny nejsou s to se uživit pouze živností, kterou oficiálně deklarují, a že větší krádeže s další trestnou činností páchají romské rodiny vlastníci povozy s rychlými koňmi.¹⁴ Velitel četnické stanice přímo v městě Místku sděluje, že „cikánská uherská tlupa Lakatošů čítající celkem 17 členů byla dopravena z Místku postupně četnickými stanicemi na hranice Slovenska“.¹⁵

Rok 1927 přinesl výraznou změnu ve vztahu četnictva a romských skupin: byl přijat nový zákon č. 117/1927 Sbzn. „o potulných cikánech“. Okresní četnické velitelství informovalo dne 30. září 1927 místecký okresní úřad, že od 1. července do 31. srpna všechny četnické stanice v okrese provedly soupis „potulných cikánů“: vykázaly celkem 93 Romů v 21 „tlupách“.¹⁶ Osoby starší 10 let byly dak-

12 Tuláctví, resp. potulka byla trestná. Pokud však měla rodina živnostenské oprávnění, nemohla být – alespoň de iure – považována za „potulnou cikánskou tlupu“.

13 Vykládání karet, hádání z ruky apod. bylo (a stále je) „specializací“ olašských žen (Davidová, 2004: 132–135).

14 I když žádnou romskou skupinu nejmenuje, tato charakteristika je typická pro skupinu Lovárů.

15 Poprvé, kdy četnické zprávy uvádějí konkrétní lovárské příjmení (v předcházejících letech byla uváděna jména českých Romů či Sintů nebo slovenských Romů z blízkého pohraničí). Přestože lovárské rodiny měly své domovské obce na západním Slovensku a několik let existoval společný československý stát, ze setrvačnosti označují četníci tyto romské rodiny jako „uherské“.

16 Termín „tlupa“ je problematický, protože někdy označoval jen nukleární rodinu, jindy širší příbuzenský svazek; taktéž určit z celkového počtu Lovárů není podle dostupného pramene možné.

tyloskopovány a informace o všech byly zaslány nadřízeným bezpečnostním úřadům v Moravské Ostravě a v Praze. Při jedné z kontrol našli četníci u Antonína Stojky z Topolčan zbraň – pistoli, kterou mu však ponechali, protože na ni vlastnil platný zbrojní list vydaný okresním úřadem v Levicích (kontrolující četníci nevěděli, že už platí ustanovení nového zákona, které znemožňovalo „potulným cikánům“ mít v držení jakékoli zbraně). Informace okresní četnické stanice v Místku je zakončena sdělením, že v poslední době nebyly evidovány delikty spjaté s ublížením na zdraví; z majetkových přečinů byly jen zřídka evidovány drobné krádeže (především drůbeže).

Přestože přijetím nového zákona a jeho prováděcích předpisů získávaly bezpečnostní a politické orgány o Romech pravidelně mnohé informace, Zemská správa politická v Brně rozhodla, že okresní úřady zachovávají i každoroční hlášení o Romech. Zprávy za rok 1927 uvádějí, že ubývá romských rodin objevujících se v místeckém okrese, avšak obchodníci s koňmi stále okres navštěvují. Četnická stanice přímo v městě Místku oznámila, že během celého roku 1927 bylo daktyloskopováno 54 Romů, a to mužů i žen. V roce 1928 okresní četnická stanice v Místku u příležitosti označení míst, kde by měli Romové zakázaný vstup (blíže viz Nečas, 2002: 17–26) rekapituluje stav Romů ve svém okrese: objevují se jen ojediněle, výjimku tvoří obchodníci s koňmi (pravděpodobně Lovárové), projíždějící okrese trasou Příbor – Místek – Moravská Ostrava (nebo Frýdek). V okrese se zdržují především přímo v okresním městě, a to u trhovišť.

Zprávy za rok 1929 a 1930 potvrzují, že obchodníci s koňmi docházejí jedenkrát měsíčně na výroční a dobytčí trhy do Místku a jejich počet není větší než v předchozích letech. Zároveň některé relace z četnických stanic rozlišují mezi obchodníky s koňmi docházejícími na trhy a ostatními jen ojediněle se objevujícími „potulnými cikány“. Velitel četnické stanice v Palkovicích Lováry označoval jako „silné tlupy“ ze Slovenska, které se v obci objevují před a po měsíčním místeckém trhu a které při projíždění obcí obtěžují obyvatele žebrotou a lesním a polním pychem. Konkrétně uvádí příklad, kdy v listopadu 1930 museli být z městského lesa vykázáni „Stojkovci“, kteří tam způsobili škodu.

Zprávy z třicátých let bývají již podrobnější než relace z předcházejícího období: velitel četnické stanice v Paskově dosvědčuje, že se zvýšil oproti minulým letům počet „cikánských tlup“ ze Slovenska, které především v letních měsících často navštěvují koňské trhy Místku a též ve Frýdku a Českém Těšíně (viz s. 15). Tradičně kritičtější velitel četnické stanice v Palkovicích zehrá nad lovárskými rodinami, které před a po místeckém trhu projíždějí či přímo táboří v obci. Uvádí, že 13. listopadu 1931 byl jeden z nich, Jan Pihík ze slovenských Chleban, zatčen, protože byl podezřelý z vloupání. Zajímavým svědectvím je, že velitel palkovické stanice explicitně rozlišuje a žádá zákaz kočování v místeckém okrese pro „cikány“ ze Slovenska (Lováry), kdežto „na cikány z historických zemí“ (čeští Romové a Sintové) neuvádí žádné stížnosti. Velitel četnické stanice v Místku konstatuje

v hlášení za rok 1931, že Romové se objevují v městě hlavně při konání koňských a dobytčích trhů, které se konají jednou měsíčně. Romové zpravidla mají platné cikánské legitimace i kočovnické listy. Z informací o zatčených během roku se dovídáme konkrétní jména: Štěpán Stojka byl zatčen a vsazen do vazby okresního soudu za úmyslné poškození cizího majetku; Štefan Kotlár, Silvestr Bihari, Juraj Cicko, Pavel Stojka a Josef Bihari za krádeže. Z důvodu cestování bez kočovnického listu byly před okresní úřad předvedeny Anna Lakatošová, Grofa Stojková, Zuzana Stojková a Kateřina Stojková. Závěrem místecký velitel konstatuje, že jeho četníci věnují Romům zvýšenou pozornost, znepřijemňují jim táboření v obvodu své četnické stanice, a to proto, že se často dopouštějí krádeží sena a plodin na loukách a polích.

Relace za rok 1932 často opakují či potvrzují informace za minulý rok. Konkrétnější záznam máme z Frenštátu pod Radhoštěm, kdy tamní četnická stanice zatkla Josefa Kudrika a Silvestra Bihariho pro fyzické napadnutí, a zajímavou informaci máme i z Brušperka, kdy velitel tamní stanice oznamuje, že pokud vznikne od Romů majitelům na polích škoda, vlastníkům ji nahradí. Podstatný postřeh přináší závěr zprávy velitele četnické stanice v Paskově, který popisuje, že koňské trhy navštěvující četné „cikánské tlupy“ ze Slovenska (Lovárové) pohybující se na šesti až dvanácti vozech, lehkých bryčkách, které jsou pokryty plachtami. Na druhé straně popisuje ostatní „cikánské tlupy“, které cestují v krytých vozech a obvodem četnické stanice čas od času pravidelně projíždějí.

Díky zprávě velitele četnické stanice v Tiché za rok 1933 máme k dispozici ministatistiku sedmi romských rodin kontrolovaných tamějšími četníky: jednalo se z většiny o české Romy (Buriánští, Nespěšní, Richtrové, Noví) a o jednu osmičlennou lovárskou rodinu Juraje Cicka a Marie Bihariové. Ostatní velitelé v okrese potvrzují stav z předcházejícího roku. Novinkou je informace místeckého velitele četnické stanice o zatčení Pavla a Martina Lakatoše a Silvestra Bihariho pro blíže nespécifikovanou krádež a velitele stanice v Paskově o značném opotřebování cikánských legitimací zejména u „tlup zdržujících se jinak na Slovensku, které jezdí na otevřených bryčkách, případně na bryčkách krytých plachtami“ (tj. Lovárové). Počet těchto Romů se zdá veliteli rok od roku větší (naproti tomu velitel opakuje pozorování z loňského roku, že „ostatní cikánské tlupy“ jsou menší a mají kryté vozy) (viz s. 16).

Zprávy za rok 1934 sice opětují informace z minulého období, ale dozvídáme se více než dříve konkrétní jména Romů: přímo z města Místku je k dispozici hlášení o šestnácti Romech, z nichž třináct bylo Lovárů, o jejich zatčení kvůli krádeži¹⁷ nebo o jejich přestupku zákona „o potulných cikánech“, kterého se dopustili nepovoleným tábořením¹⁸. Od velitele četnické stanice Čeladná máme

17 Josef Bihari, Josef Stojka, Antonín Stojka, Štěpán Kotlár a Juraj Bihari.

18 Josef Horváth, Marie Kudriková, Pavel Stojka, Juraj Cicko, Štěpán Stojka, Antonín Bihari a Štěpán Kotlár.

svědectví, že 27. února 1934 zatkli Štěpána Kotlára (nar. 1881 v Solčanech na Slovensku) a Juraje Bihariho (nar. 1908 v Trenčianské Opatové na Slovensku) pro krádež a eskortovali je do vazby okresního soudu ve Frenštátě pod Radhoštěm. Z obce Tichá stejně jako v loňském roce máme statistiku všech „cikánských tlup“: celkem jich bylo perlustrováno šestnáct, jedenáct tvořili čeští Romové¹⁹, jednu slovenští Romové ze severozápadního Slovenska²⁰ a čtyři Lovárové – sedmičlenná rodina Jana Bandy, osmičlenná rodina Štěpána Kotlára, stejně členů má rodina Juraje Cicka a devět členů pak rodina Antonína Bihariho. Z Paskova máme z roku 1934 (viz s. 17) oznámení o zatčení tří Romů, kteří byli označeni za „vůdce cikánských tlup“.²¹ Byli obviněni, že členové jejich rodin kradli drůbež, když žebroli dům od domu v obci. Četníci proto prohlédli jejich tábořiště a část ukradené drůbeže našli. Drůbež nebyla jediným jejich obviněním – dále se jim kladlo za vinu, že přestoupili ustanovení zákona „o potulných cikánech“ a tábořili pohromadě nad rámec jedné rodiny, aniž to měli povoleno místním obecním úřadem. A také že se dopustili polního a lesního pychu, a to tak, že kradli brambory na poli místního rolníka a v lese patřícím k velkostatku hraběte Stolberga odcizili dříví a hromadným tábořením poškodili lesní porost.

Relace za rok 1935 uvádějí přestupky či trestné činy, kterých se měli Romové dopustit, méně často. Přesto se přímo z okresního města dozvídáme, že Josef a Ondřej Bihariovi byli zatčeni pro žebrotu a tuláctví a že Josef Horváth se musel zpovídat z přestoupení zákonného ustanovení, když „nepovoleně“ tábořil ve společnosti dalších rodin. Z obce Tichá máme informaci o vyměřené pokutě za polní pych pro Josefa, Ondřeje a Ladislava Stojku z Topolčan a Štěpána Kotlára ze Solčan. Zprávy za další rok opět uvádějí opakující se situaci, kdy v okrese jsou přítomni ve větší koncentraci lováрске rodiny, které se pravidelně zúčastňují koňských trhů, jež se konají každý měsíc. Pro různé přečiny byli v roce 1936 zatčeni a dodáni do věznice okresního soudu tito Lovárové: z důvodu krádeže Julie Rafaelová, Tinalka Horváthová, Pavel Stojka, Josef Horváth, Bartolán Stojka, Filo Stojka, Jan Stojka, Silvestr Bihari a Antonín Horváth; pro přestupek zákona „o potulných cikánech“ Pavel Stojka a zákona o zvířecích nálezích Kristina Stojková a Zaga Stojková.

Rok 1937 asi znamenal největší početní přítomnost Lovárů v okrese: velitel četnické stanice v obci Tichá, který pravidelně podával ministatistiku za svou obec, uvedl, že za celý rok kontroloval rekordních 39 „cikánských tlup“, z nichž jen devět cestovalo pěšky, ostatní měly koně a vozy.²² Z tohoto velkého počtu

19 Jirí Daniel, Josefa Kryštofová, Raimund Paffner, Valentin Paffner, Ondřej Hauer, František Nový, Jan Richter, Václav Nespěšný, Františka Ištvanová, Josef Kloc, Čeněk Vrba.

20 Alexandr Strkač.

21 I když nejsou jmenováni, s největší pravděpodobností se jedná o Lováry.

22 Rozeznat mezi nimi lováрске rodiny však není z dochovaného pramene možné.

Romů byl zatčen jen jeden a několik „předáků tlup“ zaplatilo v rámci blokového řízení pokutu za přestupek proti silničnímu řádu. Jména některých z Lovárů se dozvídáme z hlášení velitele četnické stanice v Místku, kde místními četníky byli zatčeni: Pavel Lakatoš a Jan Horváth pro veřejné násilí; Marie Bandyová, Marie Kováčová a Marie Lakatošová – pro přestupek krádeže; Antonín Horváth a Antonín Bihari pro blíže nespecifikované přestoupení zákona o „potulných cikánech“. Četníci dále pokutovali za přestupky proti silničnímu řádu tyto hlavy lovárských rodin: Jiřího Horvátha, Jana Bihariho, Jana Pihíka, Pavla Stojku, Jana Stojku, Jana Lakatoše, Fila Stojku a Jana Kudrika. Místecí četníci referují, že se snaží Lovárům znepříjemnit táboření ve městě, protože se často dopouštějí krádeží sena a různých plodin na polích a lukách. Velitel dalších četnických stanic v okrese si stěžují, že se lovárské rodiny rychle přemísťují, což jim stěžuje kontrolu; někdy přijedou v noci, dopustí se polního pychu a ráno jsou již pryč. Velitel paskovské četnické stanice potvrzuje informace z minulých let o přesunu velké skupiny romských koňských handlířů (viz s. 18), kteří jeho obcí projíždějí na dobytčí trhy na trase Opava – Moravská Ostrava – Český Těšín – Frýdek/Místek. Všichni zadrženi měli v pořádku cikánské legitimace a kočovnické listy, přesto četníci mj. řešili problémy s cestováním Romů, kteří svým tábořením na prostranství veřejných silnic blokovali silniční dopravu a znečišťovali silnice krmením koní a rozděláváním ohňů. Pikantní je i informace, že paskovští četníci spolupracovali na dopadení Romů, kteří napadli četnickou hlídku v nedaleké Staré Bělé, která proti nim zasahovala, když zřejmě opilí ničili zařízení jednoho starobělského hostince.

Informace za rok 1938 potvrzují přítomnost lovárských rodin v okrese, přičemž tato přítomnost je spjata s konáním koňských trhů, které připadaly na první čtvrtek každého měsíce. V témže roce se však rozšířila nakažlivá nemoc – zvířecí slintavka a kulhavka, a tak úřady 8. dubna zakázaly „cikánským tlupám“ kočovat v celém obvodu místeckého politického okresu. Lovárové (ale také příslušníci dalších romských skupin) tento zákaz nedodržovali, a tak byli četnictvem popotahováni – v obci Čeladná byli zatčeni Antonín, Štefan a Vido Bihariové, Bango Horváth a Ondřej Stojka, v městě Místku Antonín Horváth a Pavel Lakatoš, na Hukvaldech František a Pavel Lakatošovi a Jiří a Jan Horváthovi. V okresním městě byli zatčeni pro krádež Antonín Horváth a jeho jmenovec Bihari. Velitelé četnických stanic ukazují také na nesnadnou kontrolu Romů, kteří přicestují do některé obce večer, páchají lesní či polní pych a nad ránem odjíždějí z obvodu obce neznámo kam. Často se také stává, že poškozené obyvatelstvo z obavy před pomstou, nebo protože škoda nebyla velká, ji četnictvu ani nehlásí.²³

23 SOKA Frýdek-Místek, fond OÚ Místek, k. č. 997, i. č. 876.

Závěr

I když jsou informace z pera velitelů četnických stanic a městských či okresních úředníků zaměřeny proti Lovárům jakožto Romům obecně a jednostranně a všímají si hlavně obtížných stránek v soužití většinového obyvatelstva s problematickou menšinou, přesto se z nich můžeme pokusit blíže rekonstruovat zde se pohybující lovárskou komunitu.

Popisovaná komunita Lovárů, která se pravidelně objevovala v místeckém okrese ve třicátých letech 20. století, splňuje charakteristiku komunity jakožto populace se sdílenými sociálními vztahy, která má společnou sociální strukturu, společný zájem a jednotu při dosahování cílů, vědomí odlišnosti od jiných a společné místo fyzické koncentrace (i když u Lovárů „pohyblivé“) (Jakoubek, Hirt, 2008: 703–704). Komunitu tvořilo asi sto osob, jejichž příjmení byla: Cicko, Bihari, Horváth, Lakatoš, Kotlár, Kudrik, Pihík, Rafael a Stojka. Jako pojmenování této komunity můžeme použít termín z romštiny *fajta*, resp. z olašské romštiny *nipos, čaládo*, který pojmenovává nesnadno definovatelný příbuzenský svazek.²⁴ Lovárská komunita byla vůči Romům z ostatních skupin (čeští a slovenští Romové, ale i další subetnicity olašských Romů) endogamní (Černý, 2009b: 156). Komunikaci s okolím podle rodových tradic obstarávali jakožto hlavy svých rodin muži, proto o vydávání kočovnických listů na okresním úřadu žádali – kromě jediné výjimky – právě oni.²⁵ Přestože byli Lovárové s největší pravděpodobností negramotní (to se týká psaní a čtení, protože počty vzhledem ke své obživě museli zvládat), v drtivé většině případů dovedli „vyhovět“ požadavkům úřadů, a to nejen z hlediska cikánských legitimací či kočovnických listů.

Živobytím popisovaných lovárských rodin byl v uvedeném období ještě obchod, resp. handlování s koňmi (blíže viz např. Davidová, 2004: 64–65). Ženy „pomáhaly“ se zajištěním příjmu svých rodin drobnými krádežemi či prováděním magických úkonů (hádání z karet) a společně s dětmi též žebráním. Obchod s koňmi byl hlavním důvodem, proč Lovárové v určitém období pravidelně měsíc co měsíc navštěvovali okresní město Místek, kde se konaly dobytčí trhy. Dá se usuzovat, že jednou měsíčně se celá komunita potkala právě při konání trhu a pár dnů spolu pobývala a zřejmě domlouvala strategie pro další období. Ve zbylém období měsíce pravděpodobně putovali Lovárové po okolí již v malých skupinkách (rodinách). K cestování používali tito kočovníci vozy. Jeden pozorný velitel četnické stanice zaznamenal, že zatímco Lovárové cestovali na bryčkách (lehkých vozech), které byly otevřené, případně kryté plachtami, ostatní Romové se pohybovali v menších skupinkách a v krytých vozech (maringotkách).

24 Rozšířená, nenuklární rodina, rod; velkorodina (Davidová, 2004: 99–102; Hajska, 2005).

25 Doložit existenci „vůdce“, který by jednal jménem celé komunity, z dochovaného pramenného materiálu nelze (možná i proto, že žádný tehdy neexistoval).

Výchozím územím lovárských rodin bylo západní Slovensko, nejčastěji je zmiňováno město Topolčany. Ve třicátých letech 20. století dochází k přesunu této komunity právě do regionu Slezska a severovýchodní Moravy, a to i v zimním období.²⁶ Koncentrace této relativně velké komunity, která žila způsobem života naprosto odlišným od okolní usdlé majority, přinášela s sebou na území místeckého okresu – jak bylo ukázáno – řadu problémů. Lovárové se objevovali na sledovaném území ještě do konce druhé republiky, ale po březnu 1939 jim nebylo povoleno překračovat státní hranice. Tím byli ušetřeni smutné budoucnosti, která čekala na české Romy a Sinty v protektorátu nebo na odtržených územích. Lovárské rodiny ze Slovenska se do regionu opět začaly vracet po válce, na přelomu čtyřicátých a padesátých let (Pavelčíková, 1997, 2009; Černý, 2001) a žijí zde dodnes (Hajská, 2005; Foltová, 2002: 100–103).

Seznam pramenů a literatury

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fondy: Archiv města Místek 1578–1945(1948) a Okresní úřad Místek (1742)1850–1945(1950).

Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Praha: Státní tiskárna, 1927, 1928.

ČERNÝ, Rostislav. 2001. Olašští Romové v Mariánských Horách v 50. letech 20. století. *Bulletin Muzea romské kultury* 10, 45–51. ISSN 1212-0707.

ČERNÝ, Rostislav. 2009a. Cizozemské romské skupiny v Československu (na příkladu meziválečného Ostravska). In: KALEJA, M., KNEIP, J. (eds.): *Mluvíme o Romech. Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-708-3.

ČERNÝ, Rostislav. 2009b. Struktura romských obyvatel Moravskoostravska v době první republiky (čeští Romové a Sintové). *Bulletin Muzea romské kultury* 18, 156–162. ISSN 1212-0707.

ČERNÝ, Rostislav. 2010. *Kapitoly z historie Romů ve Slezsku a na severní Moravě (1918–1938)*. Rigorózní práce, Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, katedra historie.

DAVIDOVÁ, Eva. 2004. *Romano drom – Cesty Romů 1945–1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0524-5.

ELŠÍK, Viktor. 2003. Interdialect contact of Czech (and Slovak) Romani varieties. *International Journal of the Sociology of Language* 162, 41–62. ISSN 0165-2516.

²⁶ Tento fakt lze doložit z četnických výkazů i z míst narození lovárských dětí (viz Černý, 2010: příloha č. 2).

- FOLTOVÁ, Martina. 2002. *Problematika romské komunity v Moravské Ostravě v letech 1945–1971*. Diplomová práce, Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, katedra historie.
- FRASER, Angus. 1998. *Cikáni*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-212-X.
- HAJSKÁ, Markéta. 2005: K identitě ostravských olašských Romů. In: BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. a kol.: *Kdo jsem a kam patřím?: Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: SOFIS. ISBN 80-902785-8-2.
- HORVÁTHOVÁ, Jana. 2002. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-615-X.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 2003. Romové – subetnické skupiny. In: *ROMBASE. Didactically edited information on Roma* [online]. [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: <http://romani.uni-graz.at/rombase>.
- JAKOUBEK, M., HIRT, T. (eds). 2008. *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu 1999–2005: zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osád na Slovensku 1999–2005*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. ISBN 978-80-969271-5-9.
- LAKATOŠOVÁ, M., WAGNER, P. 2004. Mluvnice olašské romštiny. *Romano Džaniben* 11/jevend (2), 101–115. ISSN 1210-8545
- NEČAS, Ctibor. 2002. První opatření na Moravě a ve Slezsku podle zákona č. 117/1927 Sbn.: Zákaz vstupu tzv. potulných cikánů do některých regionů a obcí. *Historie-Historica / Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity* 9/204, 17–26. ISSN 1213-8452
- NEČAS, Ctibor. 2005. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740–1945)*. Brno: Matice moravská. ISBN 80-86488-20-9.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 1997. Problém sedentarizace olašských Romů (metodické poznámky a náměty). *Historie-Historica / Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity* 5/168, 137–143. ISSN 1213-8452
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR. ISBN 80-86621-07-3.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2009. Příchod olašských Romů na Ostravsko v padesátých letech 20. století (ve světle dobových zpráv). *Romano Džaniben* 15/ňilaj (1), 37–66. ISSN 1210-8545
- POBOŹNIAK, Tadeusz. 1972. *Cyganie*. Polska akademia nauk: Kraków. ISBN neuvedeno.
- TCHERENKOV, L., LAEDERICH, S. 2004. *The Roma: Otherwise known as Gypsies, Gitanos, Tsiganes, Cigani, Cingene, Zigeuner, Bobémiens, Travellers, Fabrende, etc.* Basel: Schwabe Verlag. ISBN 3-7965-2090-1.